

МЕЛХИОР ФОН ЗАЙДЛИЦ [1559]

За Мелхиор фон Зайдлиц се знае, че бил рицар от Силезия. През 50-те години на XVI в. той служел във войските на Карл V в Италия. След сключването на Аугсбургския мир през 1555 г. и разделянето на Карловата империя между Филип II и Фердинанд I Мелхиор фон Зайдлиц заедно с други трима немски благородници решили да предприемат пътуване из страните на Леванта. Той потеглил от Вроцлав през май 1556 г. През юли с. г. бил във Венеция и на 31 юли отплавали с много други набожни пътници за Яфа. След като обходили Йерусалим, Витлеем и други свети места в Палестина, били арестувани от турците в Рамла. Причината била едно нападение на малтийските рицари над едно арабско селище. Пръснал се слух, че това било дело на християнските пилигрими. За тях се застъпил венецианският консул и успял да склони пашата да ги изпрати, за да разгледа султанът вината им. Така Зайдлиц с други християни потеглили оковани във вериги и пеша за Цариград. Като минали през Алеп, Сирия и Мала Азия, пристигнали в столицата на султана, където били хвърлени в подземията на кулата в Галата при други християни. Там затворниците прекарвали близо две години и понесли големи изтезания.

Някои посланици на европейските държави при Портата правели неведнъж опит да ги спасят. Известният Бусбек успял на два пъти да ги избави от галерите, където ги очаквала сигурна смърт. Най-сетне френският посланик Дьо ла Вин успял да издействува от султана да бъдат пуснати тези пленници, за които турското правителство нямало никакви доказателства, че са замесени в нападението на малтийските рицари или че имат някаква друга вина. Освободените общо 13 души били снабдени с по едно муле и паспорти. На 24 юни 1559 г. френският посланик им произнесъл дълго прощално и напътствено слово, дал им един преводач и с френския куриер ги изпратил по суша през Одрин и София за Венеция. През септември 1559 г. Зайдлиц се завърнал в родния си Никласдорф.

Мелхиор фон Зайдлиц описал своето странствувание и своите и на другарите си патила в отделно съчинение, което било отпечатано през 1580 г. в Гьорлиц под заглавие: *Gründliche Beschreibung der Wallfahrt nach dem heiligen Lande neben Vermeldung der jemerlichen und langwierigen Gefengnuss derselben Gesellschaft. Gestellet durch den edlen ehrenvesten Melchior von Seydlitz aus Niklasdorf und Wirben in Schlesien, welcher persönlich solche Noth und Eleed ausgestanden. Görlitz, 1580.*

В литературните библиографски източници се споменава и едно издание на същото съчинение от Лайпциг, 1581 г. То е било включено без из-

менение и в обемистия сборник с пътеписи до Светата земя, издаден от Похан Файерабенд през 1584 г.: *Reyssbuch dess heyiligen Lands, das ist ein grundtliche Beschreibung alles und jedes Meer und Bilgerfahrten zum heyiligen Lande, so bisshero in Zeit dasselbig von den Unglabigen erobert und innegehabt... beneben eyngeführter auch eigentlicher Beschreibung dess gantzen heyiligen Lands. Gedruckt zu Franckfort am Mayn im Jar 1584 durch Johann Feyerabendt.* През следващото столетие G. Endters издал един подобен сборник, в който също е поместено споменатото съчинение: *Bewehrtes Reysebuch des heiligen Landes* (Nürnberg, 1659).

От групата на Зайдлици още двама неволници са описали своите пътувания и прежеждия. Единият от тях е Волфганг Мюнцер, чието съчинение е излязло от печат през 1624 г. в Нюрнберг. Пълното заглавие на това описание е: *Reyssbeschreibung dess gestrengen und besten Herrn Wolffgang Müntzers von Babenberg, Ritters etc., von Venedig auss nach Jerusalem, Damascum und Constantinopel, und dann wider nacher Venedig: darinnen die Gelegenheit derselben Länder, inwohnenden Völcker, Sitten und Gottesdienst, etc. insonderheit die eygendliche Beschaffenheit des H. Grabs, und anderer Oerter begriffen und vermeldet; ingleichen wie er Müntzer bey 3. Jarlang in der Türckey gefangen gewesen, was er daselbst in wärender Dienstbarkeit aussgestanden, endlichen durch Gottes gnädige und wunderliche Vorsorg zur erwünschter Freyheit wider gelanget...* Nürnberg, 1624 Другото описание, посветено на същото пътуване, принадлежи на Йохан фон Еренберг. То също е включено в сборника на Файерабенд. Известно е отделно издание от 1576.: *Johann von Ehrenberg, Zwei Reisen zum heiligen Grab.* Basel, 1576.

И двете тези съчинения, това на Мюнцер и на Еренберг, са много по-кратки от описанието на Зайдлици, а за балканските страни първият автор се ограничава да спомене само имената на градовете Адрианопол, София, Ниш, Ново Бърдо и пр.

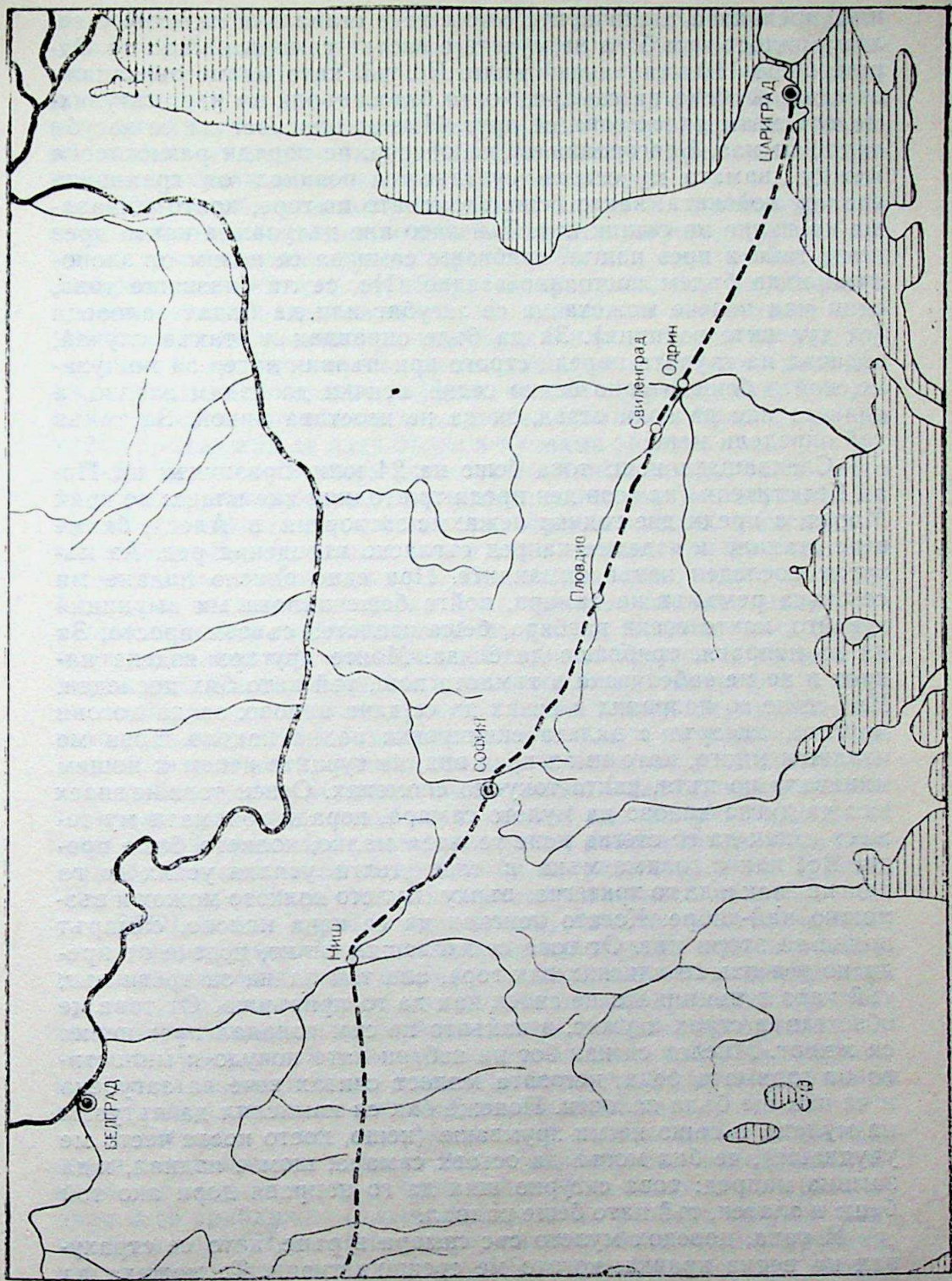
В съчинението на Зайдлици се разказва по-подробно за виденото в светите места, за патилата и преживените тревоги на автора в султанска тюрма. За пътуването през балканските страни се говори кратко и сухо. Разказът издава един простоват, без особено образование и интереси човек. Макара че при оформянето на съчинението са използвани и други литературни източници, преобладават обаче непосредствените впечатления. Макара и кратко, описанието на Зайдлици съдържа някои не безинтересни наблюдения за населението в нашите земи, за състоянието на обработваемите земи, за кръвния данък, за пожар в София и други подобни сведения.

Пътеписът на Зайдлици с оглед на балканските земи е разгледан от Петър Маткович в 84-та книга на списанието „Раб“. Макара и не неизвестен в българската научна литература, този източник почти не е използван. Тук се дава за пръв път у нас откъс от пътеписа по изданието на Файерабенд в български превод.

ПОДРОБНО ОПИСАНИЕ НА ПЪТУВАНЕ ЗА ПОКЛОНЕНИЕ ДО СВЕТАТА ЗЕМЯ... 1556—1559

[270] Към полунощ в часа, от който по римския календар започва 23 юли [1559 г.], ние заедно със споменатия благород-

МАРШРУТ НА МЕЛХІОР ФОН ЗАЙДЛИЦ 1559 г.

ник, преводача и еничарите бяхме вече станали и яздохме с голяма радост към бога на мулета с високи самари на път за Одрин, общо 110 италиански мили. Но тъй като бяхме отвикнали от езда, особено на самари, които бяха твърди за нас, пътувахме пръснати далеч един от друг. Имаше опасност да се загуби някой от нас. Благородникът ни обясни, че поради разногласия между двамата му синове султанът¹ е повикал от границата част от войската, както беше споменато по-горе, която минаваше на гълци по същия път. Тъй като ние пътувахме както през деня, така и през нощта, трябваше сами да се пазим от злополуки и да бъдем постоянно заедно. Не се ли спазваше това, един или повече можеха да се загубят или да бъдат заловени [от турските войници]. За да бъде оправдан в такъв случай, водачът на групата нареди строго при първия лагер за нощуване, който беше в едно бедно селце, всички да яздим заедно, а един от нас да язди отзад, за да не изостава никой. За такъв той определи мене.

Следващата нощ, това беше на 24 юни, празникът на Йоан Кръстителя (на този ден преди три години ние плавахме край Морея, а преди две години лежахме затворени в Алеп), бяхме вече станали и яздохме напред съгласно въведения ред. Аз пътувах последен извън командите. При едно опасно падане ми се скъса ремъкът на самара, който беше цялата ми амуниция и който, както всеки разбира, беше изплетен съвсем просто. За да го поправя, трябваше да слеза. Моите другари яздоха напред и не ме забелязаха в тъмната нощ, тъй като бях последен. Най-сетне го поправих и исках да се кача наново, за да догоня другите, самарът с цялата екипировка падна наново. Това ме изплаши много, като имах пред вид, че турците денем и нощем минаваха по пътя, както току-що споменах. Освен това не знаех как да дигна наново на мулето самара, поради голямата му тежест и как да го стегна поне толкова малко, колкото беше преди. Все пак с голяма мъка и след дълги усилия успях да го вдигна пак и да го притегна върху мулето колкото можех и възможно най-добре. Когато поисках да се кача наново, самарът падна за втори път. От това се изплаших силно, повече от преди но все пак го вдигнах пак горе, ала той падна за трети път, тъй като в тъмнината не знаех как да го привържа. От това ме обзе такъв страх и ужас, в какъвто не съм изпадал през целия си живот. Мислех си как бог ни избави като почудо и милостииво от голямата беда, неговата милост считах вече за загубена и че пак ще бъда заловен. Понеже бях си намислил да пътувам на мулето, а също не ми хрумваше (нещо, което после често ме учудваше), че бих могъл да оставя самара, щом е паднал, и да замина напред; това сигурно щях да го направя дори ако той беше и златен, тъй като беше паднал.

И така, поведох мулето със самара в ръце, като се страхувах на всяка крачка, когато ме срещаша турци. Те можеха да

ме пленят наново и както си искат да ме продадат или използват независимо от моето писмо за отпътуване, което те можеха лесно да скъсат. Така стигнах до един изкопан трап, въведох мулето в него и се качих лесно на самара, който беше доста зле затегнат и се наклоняваше дъ на едната, ту на другата страна, когато мулето се завърташе. Ето защо аз през цялото време се страхувах да не падна заедно със самара.

При такава опасност аз яздех напред и стигнах до два утъпкани пътя: единият водеше вляво към морето, другият налясно към вътрешността на страната. Заради това аз бях доста разтревожен кой път да избира за правилен, без да сбъркам. Понеже знаех разположението на морето, по което често плавах и там не лесно можех да се объркам или по-точно не бих могъл да се заблудя толкова далеч колко на сушата, аз поех наляво. След дълго яздене разбрах, че съм сбъркал пътя, и трябваше да се върна наново и да поема оставения преди път, по който продължих да яздя бързо и с голяма тревога.

На седлото си носех една турска чанта или торба, в която наред с другите писма беше разрешението ми за пътуване. По време на бързото яздене загубих торбата заедно с писмата и едва след като бях яздел близо една четвърт или повече миля по новия път, забелязах това. Там си помислих, че бог ме е забравил и иска навсякъде да бъда заловен наново, защото без разрешение за пътуване никой от нас не можеше със сигурност да излезе от тази страна. Ето защо тръгнах с мулето да търся торбата и минах дълъг път обратно. Намерих я и вече се освободих от лошите грижи, защото слязох от мулето, тъй като при язденето ми ставаше толкова зле и не можех да внимавам за всичко. Тъй като преди всичко исках да пазя торбата с писмата, затова трябваше да сляза. Обаче поради високото и зле препасано седло аз не можех да намеря сгода да се кача пак. Поради това поведох мулето, докато стигнах до една чешма, каквито често се срещат по пътищата из цяла Турция. Там стъпих на един зид и възседнах животното наново.

[270] Яздех доста дълго напред, защото мулето искаше да стигне другите. Така стигнах до едно стадо овце и овчари, при които имаше много зли кучета. Те се спуснаха злобно върху мене, мулето се боеше от тях и не искаше да върви. Аз пък, понеже не можех да задържа седлото, паднах с него. Имах само един углавник в ръцете си и трябваше с него да застава мулето да върви полека, докато се отдалечи от кучетата, които ни оставиха, след като им се обадох приятелски.

След като яздих още около една немска миля, видях далеч в тъмнината, че нещо се белее, от което се ужасих, мислейки си, че това са турци с бели чалми. Ето защо аз се отбих от пътя и се приближих съвсем бавно, за да разбера сигурно какво беше това. Най-сетне познах, че това бяха моите другари, които бяха налягали на едно място, където бяха намерили тре-

ва. Те спяха под белите ямурлуци, какъвто всеки имаше по един, и бяха пуснали мулетата да пасат. Скоро и аз седнах, благодарих на бога, че така милостиво ме пазеше и накрай ми помогна. Пуснах мулето да отиде при другите и легнах спокойно на земята. Така че до сутринта никой не разбра какво съм препатил, а сам им разказах.

Оттам пътувахме през една хубава равнина, но зле обработена и слабо населена страна. Минахме през няколко селища. На 25 юни, който се падна в петата неделя след Света Троица, стигнахме в град Одрин (Adrianopel). Този град е голям, но съвсем неукрепен, а вътре също зле застроен. В града тече една доста голяма и богата на риба река, наричана Марица. Там оставихме мулетата, на които дойдохме от Цариград, и си наехме други за следващите четиридневни прехода, като за всяко платихме по 100 аспри.

Гл. 26. Пътуване от Одрин нататък през Тракия, която сега се нарича Романия², до Пловдив и през Македония³ до Нови пазар⁴ на сръбската граница

На 26 споменатия месец потеглихме оттам за Пловдив и същия ден стигнахме до едно селище, в което имаше един твърде хубав и дълъг мост над Марица, която някога се е казвала Хеброс. Подобен на този мост аз преди това и след това не бях виждал. Построен е от един паша на име Мустафа⁵, откъдето и мостът се казва Мустафа. При моста Рустем паша⁶ е наредил да построят за свой вечен помен и спасение огромна странноприемница или керван-сарай заедно с един имарет в полза на бедните.

На другия ден продължихме пътуването и сетне навлязохме в царство Македония, което на много места беше хубаво, равно и плодородно, само към морето съвсем планинско. При все това то не беше обработено и към споменатите страни незаселено.

На 29 юни в деня на св. Петър и Павел, който се падна в един четвъртък, почивахме до Пловдив (Philippopolen), наричан още Тримонциум. Някога той е бил огромен град, но сега е застроен лошо. В този град, разположен на река Марица сред приятна равна земя, се издигат високо четири огромни скали. По техните склонове бяха построени много малки къщички като лястовичи гнезда. До тях се изкачват по странни ходове и пътечки. Поради голямата си височина тези скали се виждат доста отдалеч.

В споменатия град, както и в страните там към християнските страни, живеят много християни, които говорят повече славянски език. От тях, както и от всички други християни, живеещи в неговата държава, султанът изисква и нарежда да се взема обикновено всяка четвърта или пета година данък

от децата им. Така че, който има 4 или 5 деца, му вземат едно, има ли повече — вземат му две или всичките момченца. Тези деца изпращат в Анадола или Мала Азия отвъд морето и ги разпределят между местните жители из всички градове и села. Докато пораснат, децата биват използвани за всякаква физическа работа и да научат турски език. Наричат ги аджамиоглани. По-късно, когато децата заякнат султанът ги изисква и те трябва да ги отчетат в Цариград. Ако междуременно някое или повече деца са умрели или пък са били загубени, главата на семейството, при който са били, трябва да съобщи пред съда на града или селото как са загинали. Не стори ли това, трябва да плати за детето.

По-късно използват децата при султанския двор, на корабите, в градините, в конюшните и на много други места, където имат нужда от тях. Коего от тях се е проявило добре, когато порасне, го използват за това, което е научило. Много от тях учат занаяти, но от тях правят повече еничари и хора, които след това се отнасят тирански с родителите и другарите си. Бедните християни, които са подчинени на султана, трябва да очакват по всяко време такава и подобна тирания и да я търпят без всяко възражение.

[271] На 30 юни, петък, потеглихме от Пловдив и на другия ден пътувахме през една малка планина, наричана някога Родопи, а сега Василица.⁷ На 2 юли, който беше шестата неделя след Св. Троица, през една хубава, просторна и добре обработена долина стигнахме в един голям неукрепен град, наречен София. Разположен е на река Искър⁸, която тече на север към Дунав. Градът е разположен в една приятна и плодородна област. Тази област е добре обработена и е заградена наоколо с пасища и планини, които някога са наричани Хемус и делят Тракия от Мизия. През областта тече една доста голяма река. Градът е застроен изцяло с дървени сгради с високи покриви от дървени капаци. Малко преди да пристигнем, в града беше избухнал голям пожар, който беше причинил доста големи щети, особено на търговците, занимаващи се тук доста оживено със занаяти. Тук се правят най-хубавите ямурлуци, каквито могат да се намерят из Турция.

На 3 юли, понеделник, потеглихме оттам и пътувахме из малка планина през няколко плодородни и обработени долини. На 4 с. м. пристигнахме в един открит град и крепост, наречен Ниш. (Градът се нарича иначе Нишава⁹, откъдето идва и името на споменатата река.)

На 5 юли, сряда, като преминахме край града през една планина, стигнахме в една хубава равна област, в която имаше също един открит град, който се нарича Топлица и е разположен до река Морава. От него и тамошната област се нарича Топлица. Там оставихме пътя, който води за Буда, и поехме наляво към морето. Пътувахме за Дубровник по високи и твърде

пресечени планини, някога наричани Хемус и Скардус. По тях не може да се мине другояче освен на коне, магарета или пеша, и то трудно. Тази планина отделя Македония от страната Босна.

На 7 юли, петък, след като пътувахме през тези планини, два дни и половина, както и нощите, стигнахме в един голям открит град, намиращ се в Босна и разположен на една голяма река — Нови пазар. . .¹⁰

[271] *Гл. 28. За слабата обработеност и населеност на страната от Одрин насам. Отделно за града и владението Дубровник. Също за обета, който дадоха поклонниците преди раздялата си тук*

Споменатите страни, като се започне от Одрин до границата с християнските страни, са населени навсякъде, особено в селата, с християни. Така че ние често пътувахме по цял ден, без да видим нито един турчин. Само в градовете и селищата, в които стават пазари, а те, както и селата, са съвсем лошо застроени. Във всички тях се говори славянски език. . .

¹ Става дума за султан Сюлейман I (1520—1566) и синовете му Баязид и Селим. Още докато бил жив бащата, между тях започнала борба, която през 1559 г. се развила в истинска война. Сюлейман взел страната на Селим, Баязид бил победен и потърсил убежище при иранския шах, но там бил удушен по искане на султана. (Срв. бел. 79 към Дерншвам.)

² С името Романия (от тур. Румелия) и други западни автори означават Тракия през XVI и XVII в.

³ Под „Македония“, по-долу „царство Македония“, Зайдлиц разбира поречето на р. Марица, дн. Тракийска низина в НР България. През времето на византийското владичество тези земи са влизали в темата Македония. Споменаването на името Македония в тази част на пътя Цариград — Белград от някои западни автори през XV—XVIII в., изглежда, не е във връзка с византийската административна номенклатура и традиция, както приема В. Мутафчиева (Бертрандон де ла Брокнер, Задморско пътешествие, с. 131, бел. 65). По-скоро то се дължи на възраждане на знанията у западните автори за антична Македония и държавата на Филип и Александър Македонски, която е обхванала и Тракия.

⁴ Нови пазар — град в Стара Сърбия на р. Вапа, ляв приток на р. Ибар.

⁵ За името Мустафа вж. бел. 36 към Курипешич.

⁶ Рустем паша бил на два пъти (1544—1553 и 1555—1559) велик везир при султан Сюлейман II.

⁷ Не може да има съмнение, че под формата Westeliza се крие името Василица.

⁸ Формата Ischia се среща и у други автори за означаване на Искър.

⁹ Явно е, че под формата Ische Зайдлиц неточно е уловил името Нишава.

¹⁰ Тук се изпуска част от описанието на пътя през Босна и Херцеговина, в който няма сведения с по-общо значение.